

עירוניים, יחפים ובידם מטאטא

הנזירים בני דת הג'יין, צמחונים הדוקים הדוגלים באי אלימות מוחלטת, נודדים רגלית ברחבי הודו כשכל רכושם עלי אדמות הוא מטאטא וק המבטיח שלא יפגעו בלי משים בחקיקים. אורח חייהם הסגפני, התובעני והקיצוני נועד לשיפור הקארמה לקראת הגלגול הבא ולהתקדמות אל עבר הגאולה. על אמונה המטיפה שמוטב למות בייסורים מהכשת נחש מאשר לפגוע בו

כתב וצילם: יותם יעקבסון

כדי לא לרמוס יצורים חיים, חובה על הנזירים לנוע ברגל בלבד ויחפים תמיד. הם לא נעים לאחר החשכה בגלל החשש שלא יבחינו ברמש. במהלך עונת המונסון הנמשכת כמה חודשים, כשחורקים הגודשים את הארץ, הם נותרים לשבת במקומם מבלי לנוע. משך רוב הזמן הם מכסים את אפם ואת פיהם במטפחת מיוחדת שלא ינשמו או

מפגשי הראשון עם בן דת הג'יין, שעד אז הכרתיה מתוך הכתובים בלבד, זכור לי היטב. בערב קיצי ומהביל פסעתי עם חבורת מכרים הודים בעיירה נידחת אי שם בלב ראג'סטן אל עבר בית המידות של העשיר שבחבורה. כשהגענו אל שער החצר, נמתח שביל מואר ממנו ועד מפתן הבית, ובו החשו אינספור חרקים סביב המנורות. אחד מבני החבורה דילג באתלטיות מעל החומה הגבוהה, עקף את השביל דרך הגינה החשוכה והתגנב לבית תוך שהוא נצמד לצללים. "מה קרה לו?", שאלתי בהפתעה. יתר החברים ביטלו באדישות את פליאתי. "אסור לו לפגוע בחרקים, הוא ג'יני", אמרו.

מקורותיה של דת הג'יין מעוגנים במאות השישית והשביעית לפני הספירה - תקופה רוויית מתחים חברתיים ודתיים. בתקופה זו קמה תנועת מתנגדים שמאסו בסדרי החברה הנוקשים ובכורח להסתייע בכוהנים כמתווכחים הכרחיים בין האדם לאלוהיו, והביעו תרעומת נוקבת נגד שיטות הפולחן הקבועות והמקבעות ונגד קטלוג בני האדם על פי מעמדות. המתנגדים בחרו בדרך של פרישה מהחברה אל חיק היער, כדי למצוא בו תשובות

לשאלותיהם וליצור אלטרנטיבה למציאות החברתית הקיימת. באותה תקופה ובהשפעת אותו משבר השתנה ההינדואיזם לבלי הכר ובמקביל לכך התפצלה האמונה הבודהיסטית מכור מחצבתה. גם בני המעמדות הגבוהים, וביניהם נסיכים, נטשו את ארמונותיהם תוך ויתור על מעמדם ועושרם ויצאו לחפש עושר רוחני באמצעות סיוגים ועינויים עצמיים. הנסיך המוכר ביותר הוא גאוטמה סידהארטה, שבעקבות גילוייו הפך ל"בודהה" (בסנסקריט: מועד, מלשון זה שהתעורר וגם חווה הארה), אולם עוד לפני חי נסיך נוסף, מהאוויירה (בסנסקריט: כובש, מנצח - כשהכוונה היא ליצר), שפרש אף הוא מארמונו. בעוד שדרכו של בודהה הופצה מאז המאה השלישית לפני הספירה בחלקים נרחבים של אסיה ומוכרת כיום בעולם כולו, דתו של מהאוויירה מעולם לא יצאה את תחומי תת היבשת. אולם, בניגוד לבודהיזם, היא מעולם לא נכחדה בהודו ושרדה בה עד היום.

איזהו הגיבור הכובש את יצרו?

בדומה לבודהה, גם מהאוויירה עזב בגיל 30 את הארמון שבו גדל. ביטוי האייקון שלו

דומה מאוד לזה של בודהה, אלא שבניגוד לבודהה הלבוש תמיד, מהאוויירה מוצג בעירום מלא, גם כשהוא ניצב פרונטלית, עיניו פקוחות לרווחה וצ'קרת הלב שלו מודגשת בבליטה מעוצבת ולעתים אף משובצת באבן חן אדומה. בניגוד לבודהה, שעם התודעותו לסבל הקיומי נטש את משפחתו ללא ידיעתה והסכמתה, מהאוויירה כינס את בני משפחתו, שיתף אותם בקשייו, הביע את רצונו למצוא תשובות לשאלותיו וביקש מהם רשות לעזוב. לשמע הדברים הכנים והנוגעים, בני המשפחה לא יכלו לסרב לו. אחיו הבכור ברך אותו ושלחו לדרכו. כך יצא מהאוויירה לדרך חדשה תוך שהוא מוותר על עתידו המלכותי ובוחר בדרך סיוגים ממושכים שמעבר להם נמצאת התכלית המיוחלת. מהאוויירה נדד בחוסר כל ממקום למקום. הוא ניזן מפירות ורגרי יער שליקט ומקיבוץ נדבות. הוא לך בגזעי עצים ותחת כיפת השמים וגדש את ימיו בתרגולים רוחניים ובסיוגים פיזיים קשים.

בחדש ה-13 למסעו, עת שחצה נהר שוצף, נתפסה כותנתו של מהאוויירה בענף של שיח קוצני ונקרעה. מכיוון שבאותה עת כבר נמצא מהאוויירה במצב

כיתובים:

כשג'יינים מקימים בתים ומקדשים, הם מכשירים את שטח הבנייה בחפירה ידנית אטית, ומקפידים להעביר בזהירות את החרקים והרמשים למקום בטוח תוך בקשת סליחה על אי הנוחות והפגיעה בביתם. הם נמנעים מאכילה לאחר החשכה מכיוון שאז מתרבים החרקים וגוברים הסיכויים לבלוע אותם מבלי להבחין בכך

להוכיח את אמיתות הג'יינים ואת תוקפה מאז ומעולם (על פי המסורת, הטירטאנקאר ה-22 חי לפני 84 אלף שנה והקודם לו חי לפני כחצי מליון שנה. הפרשי הזמן הולכים וגדלים עד לאדינאת (Adinath), הטירטאנקארה הראשון).

חיים ללא אלימות

בניגוד לדתות מוכרות שונות, הג'יינים היא דת אתאיסטית השוללת כל ישות אבסולוטית טרנסנדנטית (ובכלל זה אל בורא). במובן זה, אולי נכון יותר לכנותה אמונה ולא דת. לפי המסורת הג'יינית העולם הנצחי אף פעם לא נברא. מסיבה זו שללו בני הדת את סמכות כתבי הוודות, המרבים להתייחס לאלים שונים ואל נקודת הבראשית שממנה נוצר העולם ונחשבים בעיני ההינדים

ככופרים. לטענתם, העולם אינו אלא רצף של פעולות גומלין בין נשמות לצורות שונות של חומר. על פי מורשתו של מהאוורה לא רק לבני אנוש, אלא גם לבעלי חיים, יש ג'יווה (בסנסקריט: נשמה) שהיא מטבעה זכה, יודעת כל ומאושרת. על פי האמונה הג'יינית הנשמות כולן זהות, אולם נבדלות האחת מרעותה במידת הגשמייות שדבקה בהן. זו הסיבה שבעטייה יש סביבנו נשמות הכלואות בגופים רבים ושונים. הדרך להשתחרר מכלאו של הגוף היא שיפור הקארמה, סך מעשיו הטובים והרעים של אדם המשפיעים על גלגוליו. סילוק קארמה שהצטברה ומניעת הצטברותה של קארמה חדשה היא משימה קשה, אך הכרחית לצורך גאולה. הדרך הג'יינית לשחרור היא תובענית וחסרת פשרות. על פי דרכו של מהאוורה רק בני אדם המקדישים לכך

את חייהם בדרך של נזירות אדוקה יכולים לקיימה לאשורה. כל שאר הקהילה הג'יינית מקיימת את הדרישות התובעניות באופן חלקי, ומה שמטאט את התקדמותם לגאולה. במובן זה מהוויים הנזירים את חוד החנית של בני הדת, והקהילה כולה חולקת להם כבוד רב. הם משמשים אותם ומופת, מקיימים טקסים מיוחדים ונושאים דרשות. הם יועצים הן בענייני דת והן בענייני משפחה. עיקרון מרכזי נוסף, המושתת על עקרון הג'יווה, הוא עקרון האהימסה (בסנסקריט: Ahimsa, היעדר אלימות). על פי הדת הג'יינית כל פגיעה בג'יווה של הזולת פוגעת באדם הפוגע, משפיעה על הקארמה שלו ומרחיקה אותו ממטרתו הסופית - ההארה. את הרעיון הזה נטל לימים מנהיגה של הודו, מוהנדס קרמצ'נד גנדי, שנועד במדינת גוג'ראט שבה הריכוז הגדול ביותר בהודו של בני דת הג'ייין, התוודע לעקרון האהימסה כבר בילדותו ולימים אימץ אותו במאבקו והפך אותו לערך בעל משמעות פוליטית. מבחינת הג'יינים עיקרון היעדר האלימות מחייב את כל בני הדת, ולא רק את הנזירים. הם נדרשים לשמור על תזונה צמחונית בלבד, וגם עליה יש הגבלות נוספות. למשל, הג'יינים נמנעים לחלוטין מאכילת פקעות, שורשים ובצלים מכיוון שלשם אכילתם יש לעקום מהאדמה, תהליך הפוגע בכל היצורים החיים

בה. כשג'יינים מקימים בתים ומקדשים, הם מכשירים את שטח הבנייה בחפירה ידנית אטית, ומקפידים להעביר בזהירות את החרקים והרמשים למקום בטוח תוך בקשת סליחה על אי הנוחות והפגיעה בביתם. בני דת הג'ייין נמנעים מאכילה לאחר החשכה מכיוון שאז מתרבים החרקים וגוברים הסיכויים לבלוע אותם מבלי להבחין בכך. הם נוהגים לכסות בפיסת בד את הברזים בבתיים כדי למנוע מחרקים המבקשים להרוות את צימאונם לטבוע בזרם המים הפורץ בזמן פתיחת הברז. מאותו טעם של חשש מפגיעה בבעלי חיים, דיגל ידידי הג'ייני מעל החומה ועקף את השביל המואר בדרכו לבית חברו.

אידיאל ההקרבה העצמית

מאז ימי קדם נמנעים בני הקהילה הג'יינית מעיבוד אדמה. איסור הפגיעה בעולם החי חייב אותם לחפש חלופות אחרות ורובם פנו לעיסוק במסחר. במרוצת הזמן התעשרו רובם והפכו לעילית הכלכלית של הודו. מספרם של הג'יינים מונה כארבעה מיליון נפש בלבד (כחצי אחוז מאוכלוסיית תת היבשת), אולם הם משלמים כ-36 אחוזים מכלל מיסי המדינה. אין זה האבסורד היחיד הנוגע אל התנהלותם בעולם. חרף הימנעותם מעבודת אדמה, הם סוחרים בתוצרת חקלאית. סוחרים ג'יינים מחזיקים בכל ממגורות

התבואה העצומות בעיר מומבאי, אולם מכיוון שהם נמנעים מכל שימוש בחומרי הדברה, החולדות מכלות כמות עצומה מהסחורה. כשמדובר בניזרים ובנזירות, החוקים שעליהם לקיים רבים ומחמירים הרבה יותר משל בני הקהילה הרגילים. כדי לא לרמוס יצורים חיים, חובה עליהם לנוע ברגל בלבד ויחפים תמיד. הם לא נעים ממקום למקום לאחר החשכה בגלל החשש שלא יבחינו ברמש. במהלך עונת המונסון הנמשכת כמה חודשים, כשחרקים גודשים את הארץ, הם נותרים לשבת במקומם מבלי לנוע. במשך רוב הזמן הם מכסים את אפם ואת פיהם במטפחת מיוחדת (שבה משתמשים יתר בני הקהילה רק בעת פולחן) כדי שלא ינשמו או יבלעו חלילה חרק תועה. הנזירים והנזירות ניזונים משאריות המזון שמנדבים להם בני קהילתם. עם הקדשתו של אדם לנזירות הוא מקבל מעין מטאטא רך שבו הוא מטאטא מדרכו יצורים שהוא עלול חלילה לפגוע בהם. המטאטא משמש כאחד מסממניו החיצוניים של הנזיר. בקרב בני דת הג'ייין רבים סיפורי ההקרבה העצמית. ישנם דיונים תיאולוגיים רבים העוסקים בדילמות, כגון אדם שבפניו ניצבת הברירה להיות מוכש על ידי נחש או להורגו. על פי עקרון האהימסה, עליו להתיר לנחש להכישו, גם במחיר ייסורים ומוות, ומלבד שלא לפגוע בו לרעה. יש לא

כיתובים:

לאחר סיום הטקס עתיד הנזיר לנדוד ברחבי הודו מבלי לקיים כל קשר עם משפחתו. לעתים אין הוא פוגש אותם שוב, כדי לסמל ויתור על עולם החומר. אם נדודיו מביאים אותו שוב אל מקום הולדתו, אסורה עליו השהייה בבית קרוביו או אפילו בכפרו למשך יותר מלילה

במערומו לטאגריסית, אך גם הטיגריסית הייתה מעט ג'יניית וכשהבחינה שהוא עדיין נושם נרתעה מלאכלו. סודהאנה הקציע מקל חז, טיפס על סלע גבוה ונעץ בבטנו את המקל. כתוצאה מהפציעה הקשה הוא איבד את הכרתו, נפל מהסלע ומת. רק אז אכלה הטיגריסית את בשרו. חלבה חזר מיד ושפע, גוריה מיהרו לינוק וכך ניצלו. כששבו אחיו מצאו את הטיגריסית מלקקת בחדווה את גוריה. סביבם היו פזורים שברי עצמות. האחים הבחינו בבגדיו המקופלים בקפידה של אחיהם הנסיך, שנותרו כעדות לכך שבחר להקריב עצמו למען הזולת ולא נטרף באכזריות. ההקרבה העצמית באה לידי ביטוי גם בדרך ההרעבה העצמית שבה בחר מהאווירה. מאחורי המעשה ניצב הרעיון כי לשם טיהור הנפש יש לנתקה מהחומר, ולשם כך יש להכחיד בהדרגה את הגוף על ידי סיפוק יצרו

מעט ספרי ילדים המאירים בציורים רבי פרטים ועזי צבע שבהם מתוארים סיפורי הקרבה עצמית, המדגישים כי לא הגוף הוא החשוב, אלא הנפש, למשל על אדם הכורת את ידו כדי שתשמש מזון לכלב רעב ועוד. אחד הסיפורים המוכרים נוגע במוותו של הנסיך סודהאנה. מסופר שבאחד הימים חצה סודהאנה את היער בלוויית שני אחיו. הם נתקלו בנקבת טיגריס רעבה שעטיניה יבשו ושגוריה עמדו למות ברעב והתמלאו חמלה כלפיה. שני האחים נועצו מה לעשות והחליטו לשוב לארמון ולהביא לחיה המורעבת בשר. סודהאנה, שהבין כי לא יהיה סיפק בידם לשוב בטרם תנפח החתולה הענקית את נשמתה, ביקש מהם את הרשות לחכות להם במקום באמתלה שאינו חש בטוב. מיד כשנעלמו מראיתו והוא מראייתם, מיהר סודהאנה לחלוץ את נעליו, פשט וקיפל את בגדיו והניחם על הנעליים. הוא נשכב

ולמנוע ממנו צריכת חומרים המעכבים את שחרורה של הנפש מכבלי הגוף. במקומות שונים בהודו, ביניהם דלהי, מחזיקים הג'יניים בתי חולים לבעלי חיים. בדלהי קיים בית חולים גדול לציפורים פגועות, המובאות אליו מכל רחבי העיר, מטופלות עד להבראתן ולשחרורן או מטופלות במקום עד אחרית ימיהן. ציורי קיר אקספרסיביים מתארים את צורות הפציעה של העופות המובאים לכאן - התחשמלות, היתקלות ברכב חולף, פגיעה ממאוורה, קורבן להתעללות ועוד. בחצר בית החולים חונה דרך קבע ריקשה מיוחדת המשמשת כאמבולנס לעופות ומוזנקת לפי קריאה.

הקדשה לנזירות

בהתאם למורשתו של מהאווירה, ההחלטה להפוך נזיר היא אישית, אם כי היא מחייבת את אישור ההורים או האחים המבוגרים. טקס ההקדשה לנזירות נקרא דהיקשה (Dhiksha, בסנסקריט: הקדשה או מפלט). הוא נערך בחגיגות רבה בבית המשפחה ובחלקו הראשון מזכיר טקס נישואין, המסמל את כל מה שהנזיר מוותר עליו. לקראת הטקס מתקבצים ובאים אל העיירה נזירים ג'יניים רבים המנהלים את הטקס, הנמשך כמה ימים. במהלכו מלבישים את המיועד לנזירות בבגדי

כלולות הדורים, ואם מדובר באישה, עונדים לה תכשיטי זהב כבדים. אחר כך נושאים אותו ברחובות העיירה על כפיים ומסייעים אותו במרכבה מעוטר. אולם, בהמשך מחליף המועמד את בגדיו. הג'יניים נחלקים לשני פלגים: בני פלג הדיגמברה הולכים בדרכו של מהאווירה. כשהם מגיעים לדרכה רוחנית מסוימת הם מסירים את בגדיהם ומהלכים בעירום מלא, גם במהלך דרשותיהם לפני הציבור. קודם לכן הם עוטים אזור חלציים בלבד. לעומתם, בני פלג הסוּטמברה, שפירושו "לובשי הלבן", מתכסים בכסות לבנה. בטקס חגיגי מקבל הנזיר החדש את המטאטא מידיו של הנזיר או הנזירה הבכירים ביותר הנמצאים במקום, ומיד פוצח בריקוד. ראשו מגולח ושיער גופו נמרט, מנהג שעליו להקפיד ולקיים במשך כל חייו. לאחר סיום הטקס עתיד הנזיר לנדוד ברחבי הודו מבלי לקיים כל קשר עם משפחתו. לעתים אין הוא פוגש אותם שוב, כדי לסמל ויתור על עולם החומר. אם נדודיו מביאים אותו שוב אל מקום הולדתו, אסורה עליו השהייה בבית קרוביו או אפילו בכפרו למשך יותר מלילה. נזיר ג'יני נודד ליטול על עצמו כמה סיוגופים: להלך יחף (או עם כסות רגליים רכה), לעולם לא לנסוע בכלי תחבורה, לכסות את פיו

כיתובים:

בקרב בני דת הג'יין רבים סיפורי ההקרבה העצמית. ישנם דיונים תיאולוגיים רבים העוסקים בדילמות, כגון להרוג נחש או להיות מוכש.. על פי עקרון האהימסה, יש להתיר לנחש להכישו, גם במחיר ייסורים ומוות ומלבד שלא לפגוע בו לרעה

ואת אפו במטפחת, להיפטר מכל שערות ראשו וגופו כמו ידי, לחיות על קיבוץ נדבות, ללון על הארץ (לעתים תחת כיפת השמים), להיות חסר כל רכוש, להקפיד על קיום ימי תענית וצום רבים, להימנע משתיית אלכוהול ומצריכת סמים, להקפיד על איסור מגע מוחלט בין גברים לנשים, לשמור על תזונה פשוטה וצמחונית, לשתות אך ורק חלב שמקורו בפרה לבנה בלבד (סייג נוסף לטהרה), להימנע מאכילה לאחר החשכה ולהימנע מתנועה בעונת המונסון.

קיצויות מתפשרת

במרוצת הזמן נוצרה איבה בין הג'ינים לפלאים הינדיים מסוימים. הסיבות לכך היו עושרם הרב ומנהגייהם התמוהים, שעיקרם התכחשות לכתבי הקודש הינדיים. רבים הם מזמורי ההלל הקדומים שבהם משוררים הינדים

מתארים ג'יני טוב כג'יני מות. לעתים אף מתוארות בפירוט שיטות ההמתה המועדפות. דווקא בתקופת השלטון המוסלמי בהודו הייתה לג'ינים עדנה - הם שמשו כשרים, כיועצים בכירים וכבנקאים בחצרות הסולטאנים והחזיקו בזכויות סחר נרחבות. ההינדואיזם איים על בני דת הג'יין לא רק פיזית, אלא גם רוחנית. הדת ההינדואית פיתתה את מאמיניה באתרי פולחן מפוארים ומבודדים שבהם התקיים פולחן ראוותני וססגוני, שהתריס כנגד הפולחן הג'יני הצנוע והאפרורי ומשך מאמינים רבים. מסיבה זו החליטו חכמי הדת הג'ינית לערוך פשרות הכרחיות, כגון הקמת מקדשים מפוארים וקביעת סדרי פולחן. במרוצת הדורות הקימו הג'ינים מקדשים עצומים, מרהיבי עין ועשירים בתגלפי אבן, כדוגמת מקדשי פאליטנה השוכנים בראש גבעה נישאה במדינת גוג'ראט, מקדשי האבן הנפלאים בג'איסלמר,

בברטאקפור ובמאונט אבו שבמדינת ראג'אסטן, או אתרים שונים כדוגמת הפסל העצום בשוורנגבלנגולה שבמדינת קרנאטקה. בעצם הרעיון של הקמת מקדש קיים ניגוד מתריס לכל המקובל בדת, אולם נראה כי הפשרה הזו הייתה הכרחית לשם גיבושה של הקהילה ולשם הישרדותה. במקביל בחרו מתווי המדיניות הדתית לאמץ דמויות מופת הינדיות, שהוצגו בפסלים שבמקדשים, ואף טקסים הינדיים שאותם התאימו למסורת הג'ינית. מאז מחויב המאמין הג'יני בפולחן יומי הכולל רחיצת הצלמים בתערובת מים וחלב, תפילות והגשת מנחות מסוגגנות. הג'ינים השכילו ליצור קשר אדוק וקרוב בין הנזירים לקהילת המאמינים הרחבה. גם עבור המאמין שאינו נזיר קיימים שפע של כתבים ומצוות, שבעזרתם הוא יכול לקיים את הדת ולהתקדם בדרך גם בהיותו בעל משפחה. הקשר האדוק תרם לקהילה רבות, אך אולי הוא זה שגרם לכך שהאמונה הנוקשה והמחייבת לא התפשטה מעבר לגבולות הדון. בבודהיזם לא התפתחה מעולם מערכת כה קפדנית של נורמות חברתיות, וכך היה לו קל יותר להתפשט למחוזות רחוקים, אולם ייתכן שמסיבה זו בדיוק הוא לא שרד בהודו ולא קיים בה עוד. ●